

Economies transformadores i cooperativisme

Oportunitats i riscos per al
cooperativisme de treball

Cooperatives de Treball
de Catalunya

Economies transformadores i cooperativisme

Oportunitats i riscos per al
cooperativisme de treball

**Cooperatives de Treball
de Catalunya**

Carrer de Premià, 15, 08014 Barcelona
08014 Barcelona
Telèfon: 933 18 81 62

**Alternativas
económicas**

c/ Mallorca, 1, 2.ª, 5.ª
08014 Barcelona
Teléfono: 93 611 63 05
contacto@alternativaseconomicas.coop

Amb el suport de:

**Ajuntament de
Barcelona**

Economia
Cooperativa,
Social i Solidària
i Consum

Agraïments

Aquest informe té com a objecte descriure les economies transformadores i la seva relació amb el cooperativisme; identificar-ne els actors, les característiques i, sobretot, els camins potencials que obren per al sector cooperatiu, tant de possibles espais de col·laboració com d'oportunitats de mercat. Ha estat elaborat a petició de la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya (FCTC), per l'equip d'Alternatives Econòmiques, amb la coordinació de Pere Rusiñol.

Volem agrair la confiança de la Federació i la bona predisposició de les persones entrevistades: Sara Berbel (directora general de Barcelona Activa), Albert Cañiguer (connector de OuiShare) Mayo Fuster (directora de Dimmons i membre d'IN3 de la UOC), Montse Junyent (presidenta de l'Associació Catalana pel Foment de l'Economia del Bé Comú), Sergi Marí (gerent d'Economia i Turisme de

l'Ajuntament de Barcelona), Maria Luisa Moltó (titular de la càtedra d'Economia Feminista de la Universitat de València), Xavi Palos (cofundador de la Xarxa d'Economia Solidària i president de la Fundació Roca Galés), Álvaro Porro (comissionat d'Economia Social, Desenvolupament Local i Consum de l'Ajuntament de Barcelona), Ignasi Puig (cofundador de la Fundació ENT), Joan Ramon Sanchis Palacio (titular de la Càtedra d'Economia del Bé Comú de la Universitat de València), Joan Subirats (catedràtic de Ciència Política de la UAB) i Rubén Suriñach (autor de *Les economies transformadores* i responsable del Balanç Social de la XES),

Això no obstant, la responsabilitat de l'informe -incloses les errades que contingui- és només de l'equip que l'ha elaborat.

**La redacció
d'Alternatives Econòmiques**

Barcelona, març de 2018

Índex

Agraïments	04
Introducció: nous vents, més oportunitats	07
Capítols	
1. Economia col·laborativa	15
2. Economia feminista	21
3. Economia del bé comú	27
4. Economia solidària	33
5. Economia circular	39
Conclusions: som-hi?	45

Introducció:

Nous vents, més
oportunitats

La crisi global que va arrancar amb les hipoteques *subprime* a Estats Units, el 2007, i que es va anar extenent per tot el món, ha suposat un empobriment de les condicions de vida arreu, sobretot de les classes populars, que no veuen horitzó de millora real per molt que les xifres macroeconòmiques vagin recuperant-se. Però alhora, la Gran Depressió ha esmicolat també bona part de les certeses més optimistes de l'*establishment* econòmic mundial, que considerava que el capitalisme havia arribat a una fase d'excel·lència equivalent al famós "final de la història", que fins i tot els cicles econòmics havien estat superats i només quedava per davant una inacabable fase d'expansió i prosperitat.

La realitat era ben diferent: aquest optimisme suposadament científic tenia com a base una gran bombolla especulativa sense connexió amb l'economia real. Quan va punxar, tot va quedar arrassat, inclosos els dogmes oficials i la confiança de molts ciutadans amb les maneres de funcionar (econòmiques i polítiques) que havien portat a la gran explosió. Enmig del desconcert, molta gent va girar el

cap buscant altres maneres de fer, que possessin en primer terme els interessos del conjunt de la societat amb una visió a llarg termini, per sobre de la búsqueda del màxim benefici a qualsevol preu d'uns pocs directius i accionistes.

El sistema capitalista no ha caigut ni de bon tros, malgrat que alguns actors rellevants van expressar públicament que trontollava, però sí que s'han sacsejat algunes de les bases culturals que el sostenien i que creen tendències de fons. Aquests canvis culturals no necessàriament tenen conseqüències immediates, però si tenen gruix i es consoliden poden acabar provocant grans canvis a mesura que van convertint-se en hegemònics.

És d'hora per saber si el canvi de perspectiva sobre l'economia (que no respongui només a la lògica del benefici i els dividends) arribarà a instal·lar-se com a hegemònica. Però els sociòlegs constaten que el mar de fons és molt important i s'està consolidant en capes significatives de la societat. També a Espanya. Belén Barreiro, exdirectora del Centre d'Investigacions Sociològiques (CIS) i ara de MyWord,

empresa demoscòpica que fixa molta atenció als petits canvis de fons, explica a *La sociedad que seremos* (Planeta, 2017) que a partir de 2015 va irrompre amb força la figura del "consumidor rebel", que abans de la crisi representava només un minúscul segment militant: "Arran de la crisi, un de cada quatre ciutadans manifesta sentir un rebuig visceral cap a les grans empreses i multinacionals. La desconfiança absoluta cap al món financer és encara més gran: del 36,5%".

Després d'analitzar les entranyes de desenes d'enquestes, Barreiro considera que "la ruptura entre ciutadans i corporacions és, en cert sentit, similar a la que es produeix a la política entre els electors i els partits tradicionals". "La societat colpejada per la crisi no es resigna, ni es torna passiva, sinó que opta per fer-se responsable de la seva sort. En l'àmbit del mercat, els consumidors també van prenent mica en mica els regnes del seu destí i sorgeixen formes de consum alternatiu i col·laboratiu", resalta. I conclou, amb rotunditat: "La societat es torna més activa i cooperativa, i no només en l'àm-

bit de la política sinó també en el del mercat".

El factor 'millennial'

El mar de fons no només es consolida, sinó que els sociòlegs coincideixen que serà cada vegada més important pel pes creixent de la generació coneguda com *Millennial* (nascuts a la dècada de 1980 i 1990), que apunta importants girs culturals en la manera de veure l'economia i l'empresa, qui sap si perquè ja ha estat socialitzada en el món digital. Una macroenquesta mundial de Nielsen, amb una mostra de 30.000 persones al 2015, certificava aquesta impressió en detectar entre els *millennials* un interès sensiblement superior a la mitjana per una economia centrada en valors i el respecte a les persones i el medi ambient, que en ocasions arribava als 20 punts de diferència i es col·locava en cotes d'hegemonia, per sobre del 70% de suport. Una altra investigació simultània de Morgan Stanley, centrada en inversors, detectava el mateix biaix fins al punt que arribava a la conclusió que els *millennials* són tan diferents a les generacions precedents que fins i tot aspiren de

manera majoritària “a treballar en un lloc que sentin que poden millorar el món”. *The Economist*, la revista de referència dels mercats, ho ha explicat de manera gràfica: per les generacions precedents, el negoci i el desig de fer el bé [quan n'hi ha] s'han canalitzat per vies diferents. Pels *millennials*, en canvi, és inconcebible que les dues coses no estiguin connectades.

És en aquest context d'aigües remogudes que han anat agafant embranzida diverses formes de veure l'economia i de construir empresa que no només busquen fer les coses de manera diferent, sinó que es proposen també transformar la societat. Més enllà de l'economia social clàssica, que sempre ha demostrat una resiliència especial durant les èpoques de crisi i que històricament té molta força als països mediterranis, han anat obrint-se pas fórmules amb mirades econòmiques alternatives al marc dominant que no es limiten a esbossar teories, sinó que aspiren a incidir també en l'economia real i el món de l'empresa. Algunes són antiquíssimes; altres són molt noves, però totes s'estan obrint pas amb una força insòlita i en alguns

casos amb l'ambició de posar en escac un sistema econòmic que, amb el canvi climàtic, no només genera desigualtats, sinó que amenaça la vida al planeta: l'economia feminista, l'economia solidària, l'economia del bé comú, l'economia col·laborativa, l'economia circular (i, per extensió, l'economia verda o blava), etc.

Nexe cooperatiu

L'economista Roger Suriñach, vinculat a la cooperativa Opcions i a la Xarxa d'Economia Solidària (XES), va compilar-ne el mapa i l'impacte a Barcelona a l'estudi *Les altres economies de la ciutat* (2016), i recentment ha completat la investigació al llibre *Economies transformadores de Barcelona*, coeditat per l'editorial Montaber i l'Ajuntament de Barcelona. El debat terminològic per agrupar-les ha acabat decantant-se cap a “transformadores”. “No totes són ‘noves’ i al dir ‘altres’ automàticament quedaven en posició subalterna; de manera que ‘transformadores’ ens dona una idea millor del que realment estem parlant”, explica Suriñach.

Moltes d'aquestes propostes tenen nexes evidents amb el cooperativisme o almenys amb

els valors cooperatius, que des de fa més de 150 anys empenyen precisament cap a una economia que posi en primer terme les persones per sobre dels beneficis, amb una organització interna democràtica, participativa i equitativa, i buscant sempre un impacte social positiu portes enfora: amb els consumidors, amb el conjunt de la societat i, lògicament, també amb el planeta.

El cooperativisme i els valors cooperatius recorren el sistema nerviós d'aquestes “economies transformadores” en auge, de manera que, almenys sobre el paper, les possibilitats de fer un salt en aquest nou context social que s'està dibuixant demanant valors a les empreses semblen evidents. Però alhora mai hi havia hagut també tantes possibilitats de quedar diluït en un magma en què el cooperativisme deixi de ser substantiu per convertir-se merament en adjectiu, quasi sempre, per tant, prescindible.

Aquest treball, encarregat per la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya (FCTC), intentarà aportar pistes per situar-se millor en aquest món en construcció, presentant algunes d'aquestes “economies transfor-

madores” i preguntant-se com es poden relacionar amb el cooperativisme. No hi ha cap pretensió científica, sinó purament prospectiva: començar-se a fer preguntes més que no pas aportar grans respostes, posant el focus en primer terme a cinc de les “economies transformadores” que poden tenir ja un impacte immediat, ja sigui per bé (sinèrgies, nous mercats, noves línies de negoci, noves organitzacions, noves possibilitats d'avançar en l'hegemonia cultural, etc.) o també per mal, amb possibles disruptcions que dificultin els valors cooperatius o la irrupció de nous competidors que prediquen una cosa però que poden acabar afavorint-ne la contrària.

Malgrat els enormes reptes plantejats, el comissionat d'Economia Social, Desenvolupament Local i Consum de l'Ajuntament de Barcelona, Álvaro Porro, està convençut que l'embranchida de les economies transformadores suposa “una gran oportunitat pel cooperativisme”, no només per extendre's encara més, sinó també per “reconnectar amb el seu esperit original, de transformació, i alhora entrar a fons en el relat de la modernitat, un ves-

sant clau per aconseguir canviar l'economia i la societat". "El cooperativisme té una gran història al darrera i moltes d'aquestes economies transformadores en beuen i n'agafen elements. Si el cooperativisme s'hi obre i hi connecta, té moltíssim a guanyar", conclou.

Aquestes economies transformadores aspiren a comptar amb empreses amb valors i ajudar a transformar la societat, però el motor no és només necessàriament de naturalesa moral, sinó que en els nous temps, amb els dogmes ortodoxos esquinçats per la crisi i la irrupció de la generació *millennial*, pot ser també un factor de solvència i d'avançatge competitiu, fins i tot en un marc capitalista. No és només que els sociòlegs adverteixin que la societat demana fórmules noves de fer empresa i economia, més compatibles amb els interessos de les persones i el medi ambient, sinó que dins de l'ortodòxia econòmica es van obrint pas també visions en aquesta mateixa línia, que consideren que les empreses que vulguin sobreviure hauran de tenir en compte aquest mar de fons.

En aquest sentit va ser espe-

cialment important la publicació, al 2011, a les pàgines de la prestigiosa *Harvard Business Review* de l'estudi *Creating shared value* [Creació de valor compartit], de Michael E. Porter i Mark R. Kramer, tots dos vinculats a Harvard, que adverteix que la visió clàssica de "creació de valor" és "estreta i ha quedat antiquada" perquè només té en compte els interessos dels accionistes amb una mirada al curt termini.

Aquests acadèmics proposen un canvi de paradigma que situï al centre mateix del model d'empresa la utilitat social i els beneficis pel conjunt de la societat de la seva activitat; d'aquí l'expressió de "valor compartit". "Es tracta de crear valor també per la societat a l'abordar les seves necessitats i els seus reptes i això ha d'estar al centre mateix de l'empresa: no és responsabilitat social corporativa, ni filantropia, ni tan sols sostenibilitat", adverteixen.

La raó última no és tampoc filantròpica, sinó assegurar que l'empresa podrà prosperar en el nou marc que s'està definint. Qui no ho entengui i segueixi anclat en el passat, sostenen, patirà: "Aquest canvi de mirada és un

impulsor de productivitat més que no pas una resposta per sentir-se bé davant la pressió externa", adverteixen.

Alguns dels sectors més importants del capitalisme ja han reaccionat en aquesta direcció, amb negocis "amb impacte social" sota les etiquetes SRI (Socially Responsible Investment) o ESG (Environmental, Social and Governance), que al seu torn han desenvolupat noves eines financeres (com bons ètics, ecològics o sostenibles) que estan creixent de manera exponencial des de 2015.

El discurs ha arribat fins i tot a BlackRock, la principal gestora d'actius del món amb 6,3 bilions de dòlars (quasi sis vegades el PIB d'Espanya). En l'última i recent carta anual a les empreses on tenen participacions, el seu màxim executiu, Larry Fink, les emplaça a adoptar "un nou model" que doni prioritat als impactes positius en el conjunt de la societat. En cas contrari, desinvertiran. Els hi deia amb una contundència i uns arguments impensables fa només uns anys: "Cada empresa ha d'aconseguir no només beneficis, sinó també mostrar que fa una contribució

positiva a la societat. Les empreses han de beneficiar tots els actors, incloent accionistes, treballadors, clients i comunitats on operen".

El gran exponent del capitalisme mundial parla ja com si fos un líder de les "economies transformadores". L'oportunitat és evident: la prova que les idees crítiques que exigeixen noves formes de fer empresa i economia estan adquirint una gran importància és que els principals actors del capitalisme ja es freguen les mans amb el gran negoci que poden arribar a fer. ●

01.
Economia
col·laborativa

L'economia col·laborativa no només està de moda, amb noves experiències que sorgeixen arreu, sinó que tothom l'assenyala com el gran motor de transformació econòmica i social, imparable, amb una capacitat disruptiva equiparable a les diferents onades precedents de la Revolució Industrial: tot pot quedar potes enlaire. Per bé (perquè té el potencial de canviar les dinàmiques actuals i definir-ne de noves, més democràtiques i sostenibles), o potser per mal perquè també pot endur-se per davant els drets laborals i els sistemes de benestar si s'imposa el que ja es coneix com *uberització de l'economia*, en referència a Uber, l'aplicació del taxi que millor simbolitza una part d'aquesta nova economia basada en plataformes digitals.

El que ningú discuteix, ni els entusiastes ni els esgarrifats, és la importància d'aquest *tsunami*. La consultora PwC preveu que els ingressos vinculats a experiències d'economia col·laborativa es multiplicaran per 20 en una dècada i la Comissió Europea l'ha identificada com un dels quatre pilars de creixement del Pla Juncker. Però a més del volum quantitatiu i de negoci, indiscu-

tiblement a l'alça, el més important és el component qualitatiu i disruptiu: tots els models de negoci avui existents poden veure's sacsejats, fins i tot els que encara semblen ben assentats.

“Les plataformes digitals tenen el potencial d'imposar-se al model industrial clàssic a pràcticament tots els sectors econòmics perquè són molt més eficients des de tots els punts de vista”, subratlla Albert Cañigueral, consultor de OuiShare, la plataforma sense ànim de lucre que monitoritza el desenvolupament d'aquest nou món, així com les seves implicacions econòmiques i socials. I afegeix: “Però la tecnologia en si és neutra i dependrà de l'ús que se'n faci. És com un ganivet, que pot servir per tallar els ingredients per preparar un dinar, però també per matar. No està escrit enlloc que el nou món digital hagi de ser necessàriament hipercapitalista”.

L'etiqueta d'*economia col·laborativa* ho engloba tot, des de l'aliança entre Silicon Valley i Wall Street que empeny cap a un neoliberalisme extrem que autors com Trebor Scholz equiparen al “feudalisme digital”, fins a experiències de transformació social

en l'era digital que haurien pogut entusiasmar fins al mateix Lenin. Tot i agrupar experiències tan antagoniques, hi ha algunes característiques comunes que ajuden a entendre per què l'etiqueta val per totes: tenen com a eix una plataforma digital que posa en contacte oferta i demanda i, a més, en tots els casos l'oferta depèn de la participació de la gent, inclòs en els més relacionats amb Wall Street: ni Uber ni Airbnb ni Deliveroo, per exemple, serien res sense les desenes de milers de persones que hi participen, formalment com a externs a l'empresa, des del cantó de l'oferta: aportant-hi cotxes, habitacions o bicicletes.

Els matisos importen

Tanta diversitat fa que en la pràctica l'etiqueta *economia col·laborativa* no serveixi ja per explicar quasi res i en els últims anys s'han anat definint matisos que ajuden a distingir entre almenys quatre variants: el fenomen més capitalista, impulsat per Wall Street i orientat a la generació de valor pel capital, com a unicorns cridats a desembarcar a la Borsa, sol agrupar-se com a **capitalisme de plataforma o economia sota demanda**, a Espanya amb el pa-

raigües patronal de l'associació Adigital. La que té estructura jurídica mercantil però es proposa també com a prioritat tenir un impacte social positiu (com La Colmena que dice sí) és l'**economia col·laborativa responsable**. La que connecta amb els moviments més polítics que aspiren a canviar d'arrel el sistema econòmic per fer-lo més democràtic i equitatiu s'identifica com a **economia col·laborativa del procomú**, com una branca més de l'economia dels comuns (no confondre mecànicament amb el moviment polític dels comuns, que ara dirigeix l'Ajuntament de Barcelona), que aspira a la gestió col·lectiva d'equipaments, terrenys o infraestructures que afecten a tots, ja siguin recursos naturals o instal·lacions, físiques o digitals. Finalment, la que té com a eix la fórmula cooperativa es coneix com a **cooperativisme de plataforma**.

En realitat, els valors cooperatius tenen bon encaix en tots els subgrups, excepte, òbviament, en el primer cas, que té dinàmiques clàssiques de Wall Street i representa, per tant, l'antítesi: un model on la inversió es dirigeix només al desenvolupament de

la plataforma i del *software* i que prescindeix del treball, que es veu com una qüestió aliena. Tot el contrari, doncs, del cooperativisme, que gira precisament al voltant de l'eix del treball. Amb l'economia col·laborativa responsable els contactes no només poden ser fluïds, sinó que, com recalca Cañigueral, "el cooperativisme pot ajudar a impregnar-ne les dinàmiques per tenir un terreny de joc compartit que ajudi a influir en l'economia global". I la relació amb l'economia col·laborativa del procomú és simètrica a la que l'economia social pugui tenir amb l'economia solidària: hi ha molt terreny compartit, sense que la fórmula jurídica sigui determinant.

De fet, tota l'economia dels comuns, que té com a gran referent intel·lectual Elinor Ostrom (1933-2012), premi Nobel d'Economia al 2009, "entronca molt bé amb la lògica cooperativa", com subratlla Joan Subirats, catedràtic de Ciència Política de la UAB i un dels impulsors a Espanya de les idees al voltant dels comuns, que reivindica un espai públic gestionat per la comunitat més que no pas pel sector públic tradicional: "És la comunitat gestio-

nant els béns comuns (l'aigua, el territori, un centre cívic, una plataforma digital: les possibilitats són il·limitades) i decidint què es fa", explica Subirats. I afegeix: "El cooperativisme pot ser més idoni i resilient per proporcionar un servei públic que no pas el mateix sector públic perquè té capacitat per autoorganitzar-se i evitar el clientelisme".

La diferenciació entre l'economia col·laborativa impulsada per Wall Street i la que es proposa de manera prioritària tenir un impacte social positiu ha estimulat la búsqueda d'uns requisits mínims per identificar-les amb criteris objectius. No existeixen estàndards ni segells, però l'equip de Dimmons (Digital Commons) d'IN3, l'institut de recerca de la UOC fundat per Manuel Castells que dirigeix Mayo Fuster, ha desenvolupat un model amb cinc criteris d'anàlisi bàsics, que encapçalen bé amb els valors cooperatius: governança democràtica, model econòmic i de negoci, ús de la tecnologia (llicències, tractament de dades, etc), responsabilitat social i impacte (sobretot de valor social).

L'experiència més exitosa d'aquest model és Wikipedia,

que tot i ser una fundació sense ànim de lucre mou més de 150 milions l'any i s'ha imposat com a referent indiscutible de les enciclopèdies. Però hi ha altres casos exitosos, com Stockly (fotografia), FairMondo (mercat de compravenda ètica) o l'espanyola Goteo (micromecenatge). No obstant això, sí que hi ha hagut un cert estancament en la mesura que alguns projectes que apuntaven en aquesta direcció han acabat agafant el camí de Wall Street, com Juno (concebuda com alternativa a Uber) i Etsy (alternativa a E-bay, d'artesanaria) no han aconseguit consolidar-se com alternativa real als gegants corporatius (FairBnb).

Marià Moreno, consultor que ha assessorat Som Mobilitat, que intenta consolidar un model de cooperativisme de plataforma per a l'ús dels cotxes, considera que aquest tipus d'empreses solen requerir una forta inversió inicial per desenvolupar la tecnologia, la qual cosa col·loca en desavantatge el cooperativisme en no poder comptar amb *business angels* o capital risc convencional, que arriquen amb l'expectativa d'un fort benefici futur. "Caldria obrir un debat sense

El cooperativisme de plataforma també s'obre pas

tabús per crear nous mecanismes de capital arriscat dins dels valors cooperatius però augmentant-ne la rendibilitat", opina.

Mayo Fuster, directora de Dimmons, està convençuda, en canvi, que el potencial hi és i que els procomuns digitals poden anar per davant, com mostra l'exemple de Wikipedia, si aconsegueixen implicar comunitats entusiastes. "Ara hi ha una onada d'auge de capitalisme extractiu, però també d'altres dinàmiques", assegura. Barcelona n'és precisament un exemple, amb una pila d'iniciatives ambicioses, quasi sempre amb Dimmons i Free Knowledge Institute pel mig i suport de l'Ajuntament: BarCola i La Teixidora, que mapegen les experiències a Barcelona; la Comunicadora (el programa d'impuls de projectes d'economia col·laborativa de Barcelona Activa), i la gran aposta de portar a Barcelona, al novembre, la propera edició de la trobada internacional d'aquest tipus d'economia

impulsada per ciutats com Nova York, Amsterdam i ara també Barcelona en lloc molt destacat (sharingcitiesalliance.com), que serà una gran oportunitat per fer un salt aquí.

Fuster considera que un dels grans reptes del cooperativisme per no deixar escapar aquest tren és “perdre la por al mestissatge i als models híbrids”. “L’entorn digital afavoreix una lògica que connecta bé amb la democràtica i, per tant, amb el cooperativisme, sempre i quan no s’hi vagi amb voluntat de conquesta”, conclou. ●

Referències / Interlocutors

Cooperativismo de plataforma. Desafiando la economía colaborativa corporativa, de Trebor Scholz. Dimmons, 2016

OuiShare: ouishare.net/es (Albert Cañigueral)

Dimmons: dimmons.net (Mayo Fuster)

Free Knowledge Institute: freeknowledge.eu (Wouter Tebbens)

Oportunitats

Sumar-se a l'onada que sacseja els models de negoci tradicionals amb eines tecnològiques que redibuixen tots els processos de producció (des de la relació amb els clients fins a les formes de finançar-se).

Tenir la possibilitat d'ampliar de manera exponencial mercats i ingressos amb l'ús de les noves eines tecnològiques.

Ajudar a crear un nou marc econòmic basat en les plataformes digitals impregnant-lo dels valors del cooperativisme per avançar cap a una economia global més sostenible i equitativa.

Riscos

Que la uberització de l'economia s'imposi i reforci els paradigmes més allunyats dels valors cooperatius, en què la inversió i el valor s'associïn a la plataforma mentre que l'eix del treball passi a ocupar un rol no només secundari sinó fins i tot externalitzat del cor de la producció.

La destrucció de models de negoci fins ara consolidats si no s'actualitzen tenint en compte la digitalització de l'economia.

02. Economia feminista

Les dones van aconseguir al segle XX la igualtat legal a la majoria de països, gràcies a l'impuls del moviment feminista. Però òbviament la discriminació històrica no ha desaparegut per moltes proclames solemnes que facin les lleis. L'economia feminista, que va començar a expressar-se com a tal a la dècada de 1970, aspira a transformar la societat de manera que aquesta igualtat que proclamen les Constitucions no sigui paper mullat.

No es tracta només de fer propostes per la promoció de les dones (històricament apartades de l'esfera pública i confinades a la vida familiar, com a responsables de les tasques domèstiques i les cures sense retribució), que també, sinó de repensar el sistema econòmic en el seu conjunt perquè homes i dones puguin tenir una vida més plena i amb menys cadenes.

Tradicionalment, les reivindicacions feministes s'havien expressat com a una part més de l'esquerra política, però a l'hora de la veritat moltes de les demandes queien en l'oblit. En conseqüència, a partir de la dècada de 1970, després de l'embranchida cultural que va suposar el maig del 68,

van començar a expressar-se de manera singular, fins i tot com a llavor d'una nova esquerra que la col·loqués al centre. I és que les premisses no són exactament les de l'esquerra clàssica, que gira al voltant del conflicte entre capital i treball. L'economia feminista assenyala com a base el conflicte entre capital i vida, cosa que implica una mirada diferent, amb el gènere i la sostenibilitat ambiental com a elements, per tant, nuclears: no es tracta només d'ocupar espais de poder o de millorar els salaris, sinó que el sistema econòmic en el seu conjunt sigui compatible amb la vida: amb formar una família i tenir fills (per això cal repensar les dinàmiques laborals per fer possible la conciliació, el repartiment de les tasques domèstiques, etc.), cuidar la gent estimada que ho necessita, viure amb salut, etc.

“L'economia feminista té com a objectiu la transformació de la societat, canviar la divisió sexual del treball i les relacions de poder. Va, doncs, molt més enllà de les cures, que òbviament són un element important”, subratlla María Luisa Moltó, titular de la càtedra d'Economia Feminista de la Universitat de València, la

primera d'Espanya, acabada de crear.

Aquesta càtedra és un exemple de la importància creixent de l'economia feminista, fins i tot a nivell institucional. Fins fa poc es movia quasi només pels marges dels moviments alternatius, sota el paraigües de les associacions d'economia crítica, però està irrompent amb molta força i molt ràpidament en l'agenda pública (com ho mostren l'emergència del debat sobre el biaix salarial de gènere i la vaga feminista del 8 de març) i també en l'àmbit institucional: la UAB està posant en marxa la primera carrera d'estudis feministes, amb una visió multidisciplinària i gran rellevància de l'economia, alhora que Santa Coloma de Gramenet projecta crear un gran espai de recursos per a dones amb un enfocament centrat en el foment empresarial... I tot això en paral·lel a l'eferfescència mundial del moviment d'empoderament de les dones que ha suposat el #MeToo, que alguns analistes de tot l'espectre ideològic (incloent Steven Bannon, sàga ideològica del populisme de dretes que va catapultar Donald Trump a Estats Units) identifiquen com l'esdeveniment més decisiu dels

propers anys, amb capacitat per canviar les dinàmiques polítiques i econòmiques que s'arrosseguen des de fa dècades.

De la teoria a la pràctica

En teoria, els valors del cooperativisme casen molt bé amb aquesta onada en posar en primer terme les persones per sobre del capital, i basar-se en la democràcia interna i la participació (que hauria de facilitar, per exemple, les mesures de conciliació de la vida laboral i familiar), l'equitat salarial i de gènere, etc. Però Moltó adverteix que l'important no és la teoria, sinó la pràctica: “No hi ha cap dubte que les cooperatives són eines ideals per l'economia feminista, però no n'hi ha prou amb proclamar-ho: hi trobem casos exemplars però també dinàmiques que no es diferencien tant de l'economia capitalista convencional”.

Els baròmetres cooperatius mostren que el 52% dels socis de les cooperatives de treball són dones, percentatge que baixa fins al 46% en els membres dels consells rectorals. I la important radiografia *Femení plural. Les dones a l'economia cooperativa*, editada el 2014 per la Diputació

de Barcelona, deixa clar que hi ha encara molt camí per recórrer: les dinàmiques de gènere al cooperativisme són diferents a les de les empreses mercantils, sí, però no tant.

L'embranchida de l'economia feminista i la creixent influència d'alguns dels seus postulats en àmbits institucionals suposa una gran oportunitat pel cooperativisme que realment es prengui seriosament els valors no només en teoria: d'una banda, està molt més ben equipat pel terreny de joc que s'està definint (processos de selecció no discriminatoris, reducció del biaix salarial, dinàmiques que afavoreixen l'equitat de gènere en la presa de decisions, conciliació de la vida familiar), que comença a tenir incentius en l'accés de contractes públics a través de les clàusules de gènere. De l'altra, suposa una gran oportunitat per atreure talent, especialment entre la gent jove: els sociòlegs destaquen que les noves generacions s'interessen pel sou quan busquen feina, és clar, però valoren molt més també els aspectes que els permetin fer compatible la feina amb el model de vida que volen. "Els joves tenen molt més interès per la

conciliació de la vida personal i familiar i no volen ser penalitzats per això", explica Teresa Jurado, sociòloga de la UNED especialitzada en temes de gènere i l'impacte en el món de l'empresa.

L'avanç de l'economia feminista suposa a més una oportunitat adicional extraordinària per l'important sector del cooperativisme que se centra en les cures i l'atenció a les persones en tots els cicles de la vida: criança, tasques domèstiques, atenció a la gent gran, als malalts, etc. El gruix d'aquestes tasques quedaven fora de l'esfera econòmica convencional, assumides per les dones sense retribució. Un dels eixos centrals de l'economia feminista és precisament reconèixer-les amb el màxim rang legal possible (la Red Feminista de Derecho Constitucional promou fins i tot una reforma específica de la Constitució) i lògicament també com a activitat econòmica, cosa que implicaria un salt exponencial en les oportunitats laborals de milers de dones que ja fan aquestes tasques i cooperatives del sector.

Amb les finances públiques en estat de coma, és inimaginable que el sector públic arribi a

assumir directament aquestes tasques, però això no vol dir necessàriament que perdin el caràcter públic, com explica Sara Berbel, directora de Barcelona Activa, convençuda que el paradigma de l'Estat del benestar ha canviat, més enllà de la crisi, en una direcció que afavoreix especialment el cooperativisme: "El paper de l'Administració és cada vegada més el de facilitar processos amb garanties i espais de codecisió, més que no pas el de proveir serveis directament, sense que això vulgui dir en absolut derivar la seva responsabilitat cap a l'empresa privada. El Tercer Sector i les cooperatives, que col·loquen al centre les persones i no els dividendes, són la prolongació natural del sector públic", recalca.

És la idea de concertació públic-social (en contraposició a públic-privat) que defensa Joan Segarra, president de La Confederació Empresarial del Tercer Sector, que li permet distingir entre privatització i externalització: "La privatització dels serveis públics implica que el govern o l'ajuntament es quedi només amb un paper mínim de regulador i supervisor, renunciant a la

titularitat i implicació en el servei prestat. En canvi, l'externalització, especialment aquella que té com a *partner* cooperatives i entitats socials, garanteix mitjançant la vocació de servei públic i sense afany de lucre la preponderància de l'interès general per sobre de l'interès particular d'accionistes i inversors", explicava Segarra en un article a la revista del cooperativisme *Nexe*.

La Confederació impulsa una campanya per evitar la mercanti-

Externalitzar les cures no vol dir privatitzar-les

lització al sector de les cures, una posició totalment en línia amb l'economia feminista i el cooperativisme: aquestes tasques clau per la vida (criança, atenció a la gent gran, als dependents, etc.), sosté, no poden supeditar-se a la lògica del benefici. Ni les poden fer, per tant, treballadors amb salaris de misèria i condicions d'exploatació perquè els perjudicats acaben sent les persones ateses. La gran paradoxa seria que l'èxit

dels postulats de l'economia feminista acabés beneficiant els exponents més genuïns de l'economia capitalista. ●

Referències / Interlocutors

Femení plural. Les dones a l'economia cooperativa. Elba Mansilla, Joana G. Grenzner, Síbia Alberich. Diputació de Barcelona, 2014

Càtedra d'Economia Feminista de la Universitat de València (titular: María Luis Moltó):
femeconomiafeminista.com

Associació d'Economia crítica:
asociacioneconomiecritica.org

Comissió d'Economia Feminista de la XES: <http://xes.cat/comissions/economies-feministes/>

Ca la Dona: caladona.org

Oportunitats

Aprofundir en models de gestió més compatibles amb la vida personal i realment equitatius, coherents amb els valors cooperatius, cosa que acaba portant a organitzacions més eficients i amb treballadors més satisfets.

Més possibilitat d'atracció de talent, especialment entre la gent jove, que valora més fórmules empresarials que facilitin la conciliació.

Extensió al conjunt de l'economia de valors cooperatius i definició, per tant, d'un terreny de joc més afí a les cooperatives.

Gran impuls a l'economia de les cures, un sector especialment propici pel cooperativisme en una lògica públic-social.

Riscos

Que el conformisme, que pot portar a considerar que els valors *per se* són ja una garantia, faci que empreses mercantils siguin més ambicioses i, per tant, desplacin les cooperatives com a referents de polítiques de gènere.

Que la identificació de les cures com a sector econòmic (i no com a tasques de l'àmbit privat no retribuït) evolucioni cap a escenaris de privatització amb el preu com a element clau de referència de la contractació pública, un marc que dificulta l'accés del cooperativisme.

03. Economia del bé comú

L'economia del bé comú (EBC) és un moviment sorgit en torn del sociòleg austríac Christian Felber i del seu llibre homònim, publicat el 2012, quan la profunditat de la crisi econòmica global va donar impuls a noves visions que busquen no només superar-la, sinó fer-ho amb un nou paradigma que eviti més cataclismes i que posi en primer terme les persones, acabant, a més, amb la vella dicotomia entre el capitalisme i economia planificada.

Tot i el lideratge fort de Felber, es tracta d'un moviment sense estructures jeràrquiques, que funciona a partir de nuclis locals (en diuen "camps d'energia"), que al seu torn impulsen federacions regionals i nacionals. Almenys una vegada a l'any hi ha una trobada internacional per posar en comú els avanços, debatre i actualitzar els estàndards i impulsar noves accions per estendre's i guanyar influència.

Els nuclis més forts són als països centreeuropeus (Alemanya, Àustria, Suïssa), on va néixer l'EBC, seguit dels països mediterranis (Itàlia, Portugal, Espanya) i amb la formació recent de "camps d'energia" també al món anglosaxó i a Sud-Amèrica. Es-

panya compta amb 24 "camps d'energia", cinc associacions territorials (entre elles, la catalana) i una associació federal. El pol més fort és segurament València, on dos dels introductors a Espanya de l'EBC, Rafael Climent i Francesc Àlvarez, dirigeixen el Departament d'Economia Sostenible de la Generalitat com a conseller i director general, respectivament.

Descentralització

En no existir una organització centralitzada es fa molt difícil calcular el volum de gent implicada globalment, però sí que es porta bastant al dia un registre d'empreses i organitzacions involucrades: pels volts de 2.000 hi estan associades i unes 400 han fet ja el balanç del bé comú, que és l'element més pràctic i distintiu del moviment: una mena d'auditoria que busca quantificar l'impacte de l'entitat a la societat i als ciutadans, més enllà del compte de resultats. Entre les entitats que han fet el balanç del bé comú a Catalunya destaquen la Universitat de Barcelona, el Districte Horta-Guinardó, l'Agència Catalana de Joventut, l'Institut Guttmann i empreses com

Cancel·la i Districte Digital.

El món empresarial està involucrat amb l'EBC des del principi, quan un grup d'"empresaris amb consciència" i coneixement de la realitat de les empreses van ajudar Felber (més vinculat al món acadèmic i teòric) a posar les primeres bases metodològiques per construir l'eina del balanç. L'aproximació és sempre, per tant, *business friendly*, però donant-li la volta: com posar el mercat al servei de les persones i no només del benefici privat des del realisme de la lògica econòmica realment existent, sense necessitat ni d'una revolució ni d'un fort intervencionisme dels poders públics. Es busquen, doncs, incentius sempre en positiu per tal que les empreses es vagin sumant lliurement al moviment i facin el balanç del bé comú: marca solidària (es projecta un segell EBC), es proposen incentius fiscals pels que obtinguin millors puntuacions, com un tipus d'IVA del 0% als productes de les empreses d'excel·lència en EBC, etc.

Aquesta aproximació *business friendly* i d'incentius posa en guàrdia alguns investigadors, com Rubén Suriñach, autor d'*Economies transformadores*

El balanç té com a base els valors cooperatius

de Barcelona, que adverteix dels "importants riscos d'assimilació pel marc dominant [capitalista]" de l'EBC, que podria acabar derivant en una versió sofisticada de la responsabilitat social corporativa (RSC) o fins i tot directament del rentat de cara. Tant Montse Junyent, presidenta de l'associació catalana, com Joan Ramon Sanchis Palacio, director de la primera càtedra de l'EBC, a la Universitat de València, consideren en canvi que l'EBC i la RSC tenen naturaleses molt diferents i que, per tant, no hi ha riscos d'una deriva en aquesta direcció.

"L'aproximació de l'EBC és holística: s'analitzen molts factors que des de l'empresa no es poden controlar, el mètode és participatiu (no ho pot fer un director donant instruccions a subordinats) i sempre té una auditoria externa", recalca Junyent, consultora empresarial i ella mateixa formada en direcció i administració d'empreses.

El Comitè Econòmic i Social

Europeu (CESE), organisme de la Unió Europea, sosté que “el model [de l'EBC] convergeix amb les propostes de la tradicional RSC quant a valors, però va un pas més enllà quant a objectius i metodologia”. Amb la RSC, afegeix el CESE, es busca “tornar a la societat part del benefici que s’obté d’ella”, abans de dedicar-se de nou a “maximitzar el benefici”. En canvi, en l'EBC les dues esferes haurien d’anar en sintonia i sempre tenint present que l’objectiu central no és el benefici, sinó les persones.

Aquest dictamen del CESE és molt important perquè proposa inserir l'EBC dins del marc jurídic de la UE i convertir-la en la peça central d’un projecte de “mercat ètic europeu”, que obriria enormes possibilitats a les empreses que s’hi sumin: segell reconegut, possibles incentius fiscals i fins i tot aval a clàusules socials en la contractació pública, que podrien otorgar punts addicionals a les empreses que exhibeixin bona qualificació al balanç de l'EBC. Les clàusules socials solen veure’s amb reticències per part de les autoritats comunitàries en nom de la “lliure concurrència”, però l'EBC té més possibilitats

de sortir-se’n perquè totes les empreses poden fer el balanç, sigui quina sigui la seva fórmula jurídica i la seva naturalesa: no hi ha cap mena de restricció.

Això sí: les cooperatives tenen un avantatge de partida molt important respecte a totes les altres empreses perquè els valors cooperatius ja estan en sintonia amb els principis de l'EBC. Tant des d’un punt de vista filosòfic (les persones al centre i lògica superadora del conflicte entre capitalisme i estatisme) com pràctic: el balanç de l'EBC es fixa sobretot en aspectes que són tots ells també prioritaris, i fins i tot inherents, al cooperativisme i a l’economia social, com subratlla el mateix dictamen del CESE: dignitat humana, solidaritat / cooperació, sostenibilitat ecològica, justícia social i democràcia.

Números i colors

Aquests cinc vectors s’analitzen a fons amb relació als proveïdors, finançadors, treballadors i propietaris, clients i àmbit social i s’extreu una puntuació numèrica de cadascuna de les àrees analitzades i també una nota global. La puntuació màxima són 1.000 punts i s’estableixen cinc colors

per definir la situació de l’entitat amb relació a l'EBC: fins a 200 punts, vermell (la pitjor qualificació), 201-400, taronja; 401-600, groc; 601-800, verd clar, i més de 800 verd fosc (exemplar). Tothom pot fer el balanç, sí, però no necessàriament l’aprovarà, clar.

“El més important no és el número concret que s’obté, sinó la radiografia a fons que s’extreu de tot el procés i l’objectiu de proposar-se millorar en un proper balanç”, explica Sanchis Palacio, que acaba d’estrenar la càtedra de l'EBC després de molts anys investigant sobre cooperativisme a l’Institut Universitari d’Economia Social i Cooperativa de la Universitat de València (IUDESCOOP). Per Sanchis Palacio, la relació entre ambdós móns és evident: “Els valors són els mateixos i, per tant, el cooperativisme ja té molt camí fet si es va imposant l'EBC”, recalca.

La matriu i la metodologia per fer el balanç de l'EBC estan disponibles als webs del moviment, però es recomana comptar amb els consultors oficials, que tuteleen els processos a preus que varien segons les característiques i el pes de les entitats sol·licitants. En tot cas, perquè sigui recone-

gut requerirà l’aval d’un auditor del moviment. •

Referències / interlocutors

L’economia del bé comú, de Christian Felber. Editorial Miret, 2014

La economía del bien común: un modelo económico sostenible orientado a la cohesión social. Dictamen del Comitè Econòmic i Social Europeu, setembre de 2015 (ECO / 378)

Associació catalana per al foment de l’Economia del bé comú: ebccatalunya.cat (presidenta: Montse Junyent)

Càtedra Economia del bé comú
Universitat de València:
catedraebc.blogs.uv.es/ (director:
Joan Ramon Sanchis Palacio)

Oportunitats

Sortir del perímetre clàssic de l’economia social fent créixer un mercat afí als valors del cooperativisme amb altres actors, amb perspectiva internacional i amb potencial d’incidir en les polítiques públiques de la UE.

Relacionar l’eina de valor social amb un nou instrument complementari: dos segells per (quasi) el preu d’un.

Augmentar les possibilitats d’incloure clàusules socials (en consonància amb els valors cooperatius) en els concursos públics amb l’aval de la UE.

Riscos

Irrupció de nous competidors en el “mercat amb valors” sense que hagin de ser tècnicament cooperatives i ni tan sols integrants de l’economia social.

04. Economia solidària

L'economia solidària és el segment de l'economia social específicament organitzat per impulsar el canvi social que porti a un model postcapitalista. “És el germà petit polititzat de l'economia social”, explica Rubén Suriñach, autor de *Les economies transformadores* i coordinador del Balanç Social de la Xarxa d'Economia Solidària (XES), la plataforma que aplega a Catalunya les entitats d'aquest espai.

Les cooperatives i les empreses d'economia social són portadores, ja per definició, d'una forma diferent de fer empresa respecte a l'economia capitalista: el seu ADN hi ha col·locar les persones en primer lloc (per sobre dels beneficis, que, en canvi, són la raó de ser de les empreses mercantils), generar un impacte social positiu en la societat i organitzar-se de manera democràtica, participativa i igualitària. És evident que, com més avancin aquest tipus d'empreses, més s'estarà transformant el model econòmic global. Però les entitats més motivades per impulsar el canvi social alhora que fan empresa formen part també de l'economia solidària, o economia social i solidària (ESS), articulada

als voltants de la XES, que es va fundar a Catalunya el 2003.

Un pas més

“Tots som economia social, però la solidària fa un pas més: té voluntat explícita de transformar el model social”, explica Xavi Palos, cofundador de la XES. Des d'aquesta perspectiva, què fa una empresa i com ho fa és fins i tot més important que la forma jurídica concreta que tingui. “Imaginem que una fàbrica d'armament decideix fer-se cooperativa. Doncs francament no suposaria cap motiu de millora cap al món que volem construir. La forma jurídica és important, però no ho és tot”, remarca. Tot i així, les cooperatives són l'eina més idònia per aquesta visió de l'economia (pels seus valors, coincidents), com simbolitza el mateix Palos, que combina la seva tasca a la XES amb la presidència de la Fundació Roca i Galés, precisament de promoció del cooperativisme. Més del 70% dels membres de la XES són cooperatives.

Aquesta tradició d'economia social polititzada, amb voluntat expressa d'erigir-se en un moviment sociopolític que vagi més

enllà de la defensa dels interessos de col·lectiu professional, beu sobretot de dues línies històriques d'actuació i pensament: la tradició francesa, sorgida del Maig del 68, que s'articula a través del moviment d'economia social i solidària (ESS) (d'aquí el nom també a casa nostra), i la llatinoamericana d'economia popular solidària, vinculada als moviments d'esquerra alternativa. De fet, els successius Fòrums Socials Mundials (FSM) que amb el tombant de segle se celebren a Porto Alegre (Brasil) van ser decisius perquè aquest corrent específic de l'economia social germinés també a Catalunya.

La interacció entre l'economia social i la solidària no ha estat necessàriament fàcil en la mesura que l'ESS aspira a impregnar la seva energia a favor de la transformació social al conjunt del sector de l'economia social, on naturalment hi conviuen entitats molt diverses, amb objectius molt variats i el nexa comú de voler construir empresa amb valors diferents de les mercantils. Però els recels mutus inicials s'han anat superant a mesura que els espais s'han definit de

El mercat social no vol ser una illa, sinó créixer

manera complementària i amb molta porositat, sense exclusions ni obligacions per ningú: en funció dels interessos de cada empresa i entitat es pot militar en el cooperativisme, en l'economia social, en l'economia solidària, en dos dels espais o en els tres. I al final, molts dels terrenys acaben sent compartits. Avui, moltes de les cooperatives que impulsen la XES tenen també un paper important a la Federació de cooperatives (FCTC), que alhora és membre de la XES. I REAS (la plataforma d'economia solidària a Espanya) és una de les integrants de Cepes, la plataforma del conjunt de l'economia social.

Històricament, el moviment de l'economia solidària ha hagut de fer front a estereotips nascuts de l'èmfasi que sol posar en el canvi social: en ocasions, se'ls ha presentat com a gent més interessada a fer política que no pas a construir empreses sòlides, o fins i tot com a *hippies* sense

connexió amb el món real o amb vocació de construcció d'una mena d'illa dels més purs. Però avui són bàsicament estereotips i prou: "Tenim claríssim que la primera condició és construir empreses solvents i molt professionals, amb voluntat d'arribar a com més gent millor", subratlla Palos.

Més enllà de les declaracions, la realitat dels últims anys desmenteix els estereotips, amb un creixement notable del sector (sobretot d'ençà que la crisi global ha posat en dubte dogmes de l'economia oficial) i amb la irrupció de nous projectes empresarials de gran ambició i en sectors tan estratègics de l'economia com les finances, l'energia i les telecomunicacions. Les estimacions de la XES, que compta amb 227 entitats sòcies, és que el perímetre de l'economia solidària a Catalunya s'ha més que doblat des de 2012: ara genera 4.100 llocs de treball i una facturació global de 150 milions d'euros.

Les eines que ha anat creant l'economia solidària els darrers anys no només s'han consolidat, sinó que també han anat creixent. Sobretot dues: la fira

anual d'economia solidària, que supera els 20.000 visitants, i els segells de certificació, amb tres nivells, que vindrien a ser elemental, mitjà i superior: respectivament, el balanç social bàsic (que sintetitza el qüestionari, de manera que completar-lo requereix molt poc temps i esforç), Pam a pam, iniciativa impulsada conjuntament amb l'ONG Setem que mapeja l'economia solidària al territori i que té ja identificats més de 400 punts, i el balanç social complet. "Totes aquestes eines i activitats també estan totalment a disposició del cooperativisme i poden ajudar a impulsar-lo", considera Palos.

L'objectiu d'aquests segells és potenciar els productes i serveis generats per l'economia solidària ressaltant-ne el valor entre els consumidors més conscients, però alhora ajudar a desenvolupar el "mercat social", una de les grans prioritats de la XES: la idea d'un ecosistema propi que mostri que l'economia solidària ja no és una utopia, sinó una realitat vibrant que, a més, ho engloba pràcticament tot, fins al punt que quasi es podria viure dins de l'economia solidària. Això sí: sense caure en la temptació

d'erigir-se en illa, o en un mercat tancat: l'economia solidària també fa una aposta inequívoca per intentar arribar al gran públic.

Intercooperació

El "mercat social" té encara un altre objectiu, que entronca amb el desplegament de comissions territorials de la XES per tot el territori seguint el model organitzatiu de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH), molt flexible i al servei de la iniciativa dels grups locals: fomentar al màxim la intercooperació i, per tant, "substituir les lògiques competitives per les cooperatives", recalca Suriñach, qui ho considera "absolutament clau". "Per poder competir en mercats duríssims, les cooperatives a vegades es veuen obligades a anar reduint els seus estàndards cooperatius, relaxant-ne l'exigència fins al punt que per sobreviure han d'assemblar-se a les empreses capitalistes, cosa que és un gran contrasentit".

La irrupció de nous subjectes polítics amb molts nexes amb l'ESS (com els comuns i la CUP) han suposat a més una influència important, fins ara desconeguda, del moviment de l'economia so-

lidària en l'impuls de polítiques públiques, sobretot dins de l'onada dels ajuntaments del canvi escollits el 2015 a algunes grans ciutats, començant per Barcelona: la promoció de l'economia solidària s'hi considera prioritària i s'hi han esmerçat molts recursos i projectes: difusió, subvencions, acompanyament empresarial i, fins i tot, clàusules específiques (inspirades sovint en el balanç social) que primen l'economia social en la contractació pública. Aquests municipis més entusiasmats s'han agrupat en la Xarxa de Municipis economia social i solidària, que suma ja una cinquantena de localitats. Almenys en teoria, suposa una gran oportunitat també pel cooperativisme. ●

Referències / Interlocutors

Informe del mercat social 2016 a Catalunya. XES, coordinat per Rubén Suriñach

XES (Catalunya): xes.cat

REAS (Espanya):
economiasolidaria.org

RIPESS (plataforma internacional):
ripest.org

Pam a pam: pamapam.org

Oportunitats

Accedir a un nou mercat, encara en construcció, dirigit als consumidors més conscients posant en valor els mètodes cooperatius.

Fomentar la intercooperació amb nous actors de l'economia social molt motivats.

Impuls de noves polítiques públiques que beneficien el conjunt de l'economia social amb ajudes per desenvolupar projectes, acompanyament empresarial, més recursos econòmics i fins i tot mesures de "discriminació positiva" en l'accés a contractes públics a través de les clàusules socials.

Riscos

Confusió del gran públic i les institucions derivada de les similituds terminològiques, només desxifrat per un petit nucli d'iniciats. La confusió pot desvaloritzar l'ADN social de l'economia social: si hi ha una "economia social" i una "economia social i solidària", ¿significa que la primera no és "solidària"?

Tensions potencials per la inclusió d'una agenda política.

05. Economia circular

La incorporació del component ecològic a l'anàlisi econòmica és una constant al llarg del segle XX dels corrents d'economia crítica, que subratllen que cal tenir present l'impacte ambiental de l'acció econòmica i que el capitalisme tendeix a tenir efectes devastadors per la vida al planeta fins al punt d'amenaçar-la molt seriosament. Aquest enfocament, que posa la lupa a totes les externalitats de l'activitat econòmica (com la contaminació o la generació de residus) que el sistema simplement ignora a l'hora de quantificar costos i beneficis, va començar a entrar al debat públic general sobretot arran de l'informe *Els límits del creixement*, encarregat al MIT pel Club de Roma i publicat el 1972. Les conclusions eren rotundes: la cursa sense regles pel creixement seguint la lògica intrínseca del capitalisme és insostenible a mig termini i amenaça la vida mateixa al planeta.

Amb independència de la lletra petita, aquesta tesi general ha anat guanyant presència pública, apuntalada per una gran quantitat de dades empíriques, i amb l'evidència del canvi climàtic s'ha convertit ja en hegemònica,

acceptada per la gran majoria de governs, científics i fins i tot pels sectors més sagaços del capitalisme, sempre a l'aguait de convertir crisis en "oportunitats".

Model sostenible

La qüestió ja no és tant la sostenibilitat del model actual (no ho és), sinó més aviat una altra: és possible avançar cap a un model econòmic sostenible dins el capitalisme? Els sectors més alternatius del moviment ecologista ho consideren impossible. En canvi, aquests actors més sagaços del capitalisme no només ho veuen possible, sinó que estan convençuts de poder-ho aconseguir fent, a més, nous negocis: des de 2015 s'han desenvolupat una gran quantitat d'eines financeres verdes o blaves (en referència al color del planeta) (emissió de bons, derivats, fons d'inversió) que aspiren a mobilitzar grans quantitats de recursos econòmics per impulsar projectes que promoguin una transició cap a una economia més sostenible respectant les bases mateixes del capitalisme i de l'economia de mercat.

Aquesta dinàmica aparentment divergent ha generat, però,

espais que poden ser compartits. Un dels més evidents és l'economia circular, un concepte que va començar a esboçar-se fa una dècada i que de cop ha emergit amb gran força en espais públics i privats, alternatius i *mainstream*, capitalistes i anticapitalistes, amb una potencialitat gran tant d'ajudar a canviar els paradigmes com de generar nous ingressos i projectes empresarials.

Les bases de l'economia circular impliquen repensar globalment el model econòmic sorgit amb la Revolució Industrial, de base lineal (extreure, produir, distribuir, consumir i llançar) i canviar-lo per un de circular, en què tot està interrelacionat pensant a més amb l'interès general i la sostenibilitat i amb l'objectiu central de reduir externalitats i, sobretot, residus. És circular perquè tot hauria de tenir potencial per seguir dins del cercle econòmic (reutilitzat, reciclat, reinventat), una visió a les antípodes del model actual en què s'aboquen milions de productes al mercat fins i tot amb l'objectiu que deixin de funcionar aviat (i se'ls expulsi, com a residu, en l'última fase de la cadena lineal) per poder incentivar així noves compres.

"El concepte d'economia circular és prou vague com perquè tothom el pugui veure bé i per això està tenint tant èxit", opina l'economista Sergi Marí, gerent d'Empresa i Turisme de l'Ajuntament de Barcelona. I afegeix: "És molt interessant, perquè ajuda a afrontar l'arrel del problema del model econòmic, però alhora té també el risc de ser capturat pels que busquen només un rentat de cara". Jugant amb la terminologia anglesa: pot ser *green* (verd), però també pot ser fàcilment *greenwashing* (rentat de cara).

Marí està explorant com impulsar a Barcelona l'economia circular, un objectiu que almenys des de 2015 promou al màxim nivell també la Comissió Europea, que va llançar un pla d'acció que en teoria tots els països han d'anar seguint, amb fites per a 2020 i 2030. Per aquest últim any es pretén, entre altres objectius, reduir a la meitat el malbaratament d'aliments, aconseguir taxes de reciclatge del 65% en residus municipals i el 75% en envasos.

Espanya (i Catalunya) van molt endarrerits en aquesta onada general, malgrat que tothom la veu ja com a inevitable. Quant a residus (un dels eixos centrals), per

exemple, Espanya és dels que menys reciclen. Segons les últimes dades d'Eurostat, només el 29% de les deixalles urbanes que es generen, les dades a Catalunya són semblants, lluny de la mitjana europea (45%) i de l'objectiu fixat per 2020 (50%), i llunyíssim del que ja han aconseguit països com Alemanya (66%).

El Govern espanyol està ultimant la seva primera estratègia d'economia circular, amb un pla inicial 2018-2020 de 836 milions de pressupost i molt centrat en la reutilització d'aigües residuals. Va molt a remolc de la UE, tard i amb poca ambició, però ningú dubta que la Unió empenyarà cada vegada més en aquesta direcció: ha definit el marc general i els propers anys anirà concretant els incentius i les penalitzacions. Els Estats hauran d'amotllar-s'hi, encara que sigui a contracor.

Per la UE, és una aposta de sostenibilitat i també de desenvolupament econòmic i de negoci: estima que els canvis cap a una economia circular poden generar dos milions de nous llocs de treball i fer alhora les empreses menys contaminants i més eficients, amb estalvis de més de 600.000 milions d'euros (menys

consum d'energia, menys malbaratament) i reduccions d'emissions de CO2 de fins al 4%. L'argument de la Comissió és rotund: sumar-se al canvi de paradigma et fa més competitiu: reducció de costos energètics, de despesa en matèries primeres, oferta de productes amb valor afegit dirigits a consumidors cada vegada més exigents i conscients (almenys respecte als problemes ecològics, sobretot pel que fa a les noves generacions, *millennials*), incentius fiscals, més possibilitats en la contractació pública...

Moltes d'aquestes idees estan encara només esboçades, però ja s'hi ha donat llum verda i s'aniran concretant: potenciació i millora de segells ecològics, de sostenibilitat, o de respecte a l'economia circular; disseny d'impostos que incentivin la sostenibilitat (qui contamina o té models insostenibles, paga), clàusules ecològiques en la contractació pública, etc. Sumar-se al canvi pot ser, efectivament, una gran oportunitat per a les empreses. I resistir-s'hi pot dificultar molt les possibilitats de tirar endavant.

Un estudi d'Acció, l'agència per la competitivitat de les empreses de la Generalitat, identificava el

2017 fins a 391 empreses que ofereixen solucions d'economia circular, amb facturació agregada d'11.038 milions d'euros i 70.400 treballadors, molt centrades en residus. I després de concloure que "la sostenibilitat està al punt de mira de les institucions europees i l'economia circular n'és un eix clau", identificava sobretot tres oportunitats: en la internacionalització, l'atracció d'inversió estrangera i la innovació.

"Fins ara a l'economia liberal les externalitats no es tenien en compte i, per tant, s'afavoria a qui feia trampes; amb l'economia circular comencen a aflorar i això és bo perquè si és l'Administració qui empeny el mercat ha d'acabar reaccionant", opina Ignasi Puig, de la Fundació ENT, referent de la consultoria ambiental a Catalunya i editor d'*Ecologia Política*, revista de referència de l'ecologisme. Puig subratlla que el concepte té potencial també per connectar amb els moviments més alternatius si es posa sobre la taula el tamany del cercle: si s'assumeix que cal reduir-lo, llavors ja entronca amb el decreixement, un moviment que posa èmfasi en la necessitat de prémer el fre però que òbviam-

L'economia circular és una prioritat de la UE

ment, pel nom que té, és molt difícil que prosperi al món empresarial, que, per definició, aspira a créixer.

L'economia circular, per tant, s'adreça a tothom, però el cooperativisme hi té un "avantatge competitiu" genèric en la mesura que coincideix amb els seus valors de base i no necessita canviar el xip, segons recalquen Puig i Marí. I en el camp concret dels residus (en sentit ampli: separació, reciclatge, reutilització), Puig subratlla un avantatge adicional pel cooperativisme en aquest sector a l'alça i cridat a més a fer un gran salt: "És intensiu en treball més que no pas en capital, amb molt potencial per les empreses d'inserció". ●

Referències / Interlocutors

L'economia circular a Catalunya. Mapeig i anàlisi d'oportunitats. Acció. Generalitat de Catalunya. Juny de 2017

Cerrar el círculo: un plan de acción de la UE para la economía circular. Comissió Europea. Desembre de 2015

Fundación para la economía circular:
economycircul.org

Agència Catalana de Residus:
residus.gencat.ca

Oportunitats

Creació d'un nou marc econòmic i cultural on alguns dels valors del cooperativisme són hegemònics i, per tant, es compta amb un avantatge competitiu

Noves oportunitats de negoci, de mercats i d'accés a recursos econòmics i financers amb el suport, a més, de les institucions i particularment de la UE.

Riscos

Predomini abassagador del component "verd" dins l'etiqueta "amb valors", cosa que paradoxalment pot fer més invisible els que tenen també altres valors i facilita el rentat de cara d'empreses convencionals si no s'estableixen estàndars clars i exigents.

Quedar fora de joc si no s'impulsen els canvis de model productiu coherents amb l'economia circular.

Conclusions:

Som-hi?

La gran crisi econòmica, que va començar la dècada passada i que no acaba d'esvaïr-se, i la irrupció de noves generacions amb valors diferents (molt clarament pel que fa als *millennials*) han provocat un auge important de les formes de veure l'economia i l'empresa que posen en primer terme els interessos de les persones i de la societat per sobre dels beneficis i el capital. Algunes d'aquestes formes vénen en realitat de molt enrere; altres són molt noves, impulsades per la revolució tecnològica, però l'efervescència de les "economies transformadores" (perquè aspiren no només a fer empreses diferents, sinó també a transformar la societat) no és només una moda, sinó que els sociòlegs coincideixen que hi ha un mar de fons de demanda social que les empeny amb força: sembla que han emergit per quedar-se.

Les persones, primer

Aquest treball ha analitzat algunes d'aquestes "economies transformadores" en auge (economia col·laborativa, feminista, del bé comú, solidària i circular) i ha constatat que totes beuen d'alguna manera (i a vegades

sense acabar de ser-ne conscients) dels valors del cooperativisme, un moviment amb més de 150 anys d'història que va sorgir fruit de les mateixes reflexions que ara estan impulsant la constel·lació de noves propostes que busquen un canvi de model: la necessitat de fer empreses democràtiques i participatives que, sense perdre eficiència, basculin al voltant dels interessos de les persones (treballadores i consumidoras) i de la societat en general per sobre dels interessos del capital i del màxim benefici en el menor temps possible.

Aquests nous vents, que demanen una economia més humana i equitativa, bufen per tant a favor dels valors cooperatius i del cooperativisme, que té una gran oportunitat per fer un salt d'hegemonia i ajudar a dibuixar un terreny de joc molt més afí als seus plantejaments, amb tot el que això suposa d'oportunitat també des de la perspectiva concreta de les empreses que lluiten per tirar endavant més enllà dels discursos bonics: augmentar mercats gràcies al gran creixement del que la sociòloga Belén Barreiro identifica com a "consumidors crítics", tenir més

possibilitats d'accedir a contractes públics si es consolida la idea de clàusules socials, de gènere o ecològiques o si les cures deixen de ser definitivament una qüestió privada i entren en el terreny de l'economia que es quantifica; atreure més talent, sobretot entre els joves, que valoren més la possibilitat de conciliar la feina amb el seu projecte de vida i aspiren a treballar en empreses que ajudin a fer un món millor, etc.

El cooperativisme té, per tant, una gran oportunitat, però ningú li regalarà res: caldrà que deixi la zona de confort i es llanci activament a intentar aprofitar tot el potencial que s'albira, sovint a través d'aquestes "economies transformadores". I tot i que els vents li són favorables, el cooperativisme afronta dos reptes simultanis, a banda i banda, i té el perill de quedar esclafat enmig del *sandvitx*. D'una banda, la proliferació de moviments que poden suposar una competència dins de l'oferta "amb valors", que, si circulen per vies paral·leles i amb poc contacte entre sí, acabin abonant la confusió i fins i tot releguin el cooperativisme al terreny de complement, sempre prescindible. De l'altra, l'excep-

cional capacitat de l'economia capitalista d'apropiar-se de totes les demandes ciutadanes que tenen gent darrera (des de la seva visió: importants segments de mercat), naturalment desnaturalitzant-les.

Corporacions a l'ofensiva

De fet, les corporacions capitalistes, fins i tot les més extremes, ja han penetrat alguna de les teòriques "economies transformadores" i molt singularment la verda (l'economia circular en concret pot ser vista com la poció màgica capaç de regenerar el capitalisme amb molts i variats negocis nous, a vegades de rentat de cara) i la col·laborativa, on s'han obert pas amb gran força algunes corporacions emblemàtiques de Wall Street. Aquestes noves multinacionals suposadament col·laboratives tenen un gran potencial disruptiu de noquejar no només les empreses tradicionals tal com les coneixiem fins ara, sinó també el cooperativisme perquè estan redefinint les empreses al voltant de plataformes tecnològiques que requereixen fortes inversions de capital en detriment del treball, que perd valor i fins i tot passa a conside-

Les possibilitats de sinèrgies són molt àmplies

rar-se un component extern a l'empresa: és, per tant, el terreny de joc més advers pel cooperativisme.

La gran majoria d'experts entrevistats per aquest treball coincideixen, no obstant, que el cooperativisme té molt a guanyar si genera aliances amb totes aquestes “economies transformadores” en auge aprofitant que és la fórmula ideal per totes elles i que totes troben inspiració en algun dels seus valors. Ve a ser-ne el mínim comú denominador de totes.

Aquestes sinèrgies poden perfectament ser simultànies, en la mesura que entre totes estan creant espais d'interrelació molt adaptats als nous temps, més líquids, en els quals no és necessari compartir un exhaustiu corpus teòric com a condició prèvia i necessària per poder col·laborar en projectes concrets mútuament beneficiosos.

Les possibilitats són molt àmplies perquè entre totes aquestes

“economies transformadores” hi ha molts punts d'intersecció. I en aquests punts d'intersecció sempre s'hi troba el cooperativisme i els seus valors.

**Cooperatives de Treball
de Catalunya**

La Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya és l'entitat dedicada a la creació, consolidació i promoció de les cooperatives de treball, empreses que, dia a dia, enforteixen l'economia i la societat a partir d'un funcionament democràtic, basat en principis reconeguts internacionalment i centrats en les persones que en formen part.

www.cooperativest treball.coop